

Tempus som tre uafhængige træk

STEN VIKNER

Engelsk Institut, Aarhus Universitet, Danmark

Zum einen möchte ich dafür argumentieren, dass acht Tempusformen für die Analyse von Tempus in der Sprache relevant sind, besonders in Hinblick auf die temporalen Relationen, die von den Tempusformen ausgedrückt werden. Zum anderen will ich mit Ausgangspunkt in Reichenbach (1947) versuchen zu zeigen, dass es angemessen ist, für jede Tempusform nicht nur einen Äußerungszeitpunkt und einen Ereigniszeitpunkt anzunehmen, sondern darüber hinaus zwei verschiedene Referenzzeitpunkte. Erst diese Analyse erlaubt es, eine vollständige Korrespondenz zwischen morphologischen und semantischen Eigenschaften für jede Tempusform herzustellen.

1. INDLEDNING

Hans Reichenbach har i sin *Elements of Symbolic Logic* (1947: 287-298) foreslået en analyse af engelske tempusformers betydning ved hjælp af tre tidspunkter:

- ytringstidspunktet, dvs. det tidspunkt hvor sætningen ytres,
- begivenhedstidspunktet, dvs. det tidspunkt hvor det forhold som sætningen beskriver, er lokaliseret temporalt, og
- referencetidspunktet, dvs. det tidspunkt som det beskrevne forhold betragtes ud fra.

Denne analyse har haft stor indflydelse på en lang række senere tempusanalyser, jf. fx Steedman (1997: 905):

”There is one early modern piece of insightful descriptive work which most theories build upon, and which those who ignore seem doomed to reconstruct. This work is contained in two short [...] sections in Reichenbach (1947).“

Formålet med nærværende artikel, som er baseret på Vikner (1985), er at vise at det er muligt ved at indføre endnu et referencepunkt at opstille en analyse der etablerer en systematisk sammenhæng mellem tempusformernes morfologi og semantik i en række sprog.¹

Artiklen er struktureret således: Afsnit 2-4 diskuterer hvilke tempusformer det er hensigtsmæssigt at regne med i forskellige sprog. Afsnit 5 skitserer Reichenbachs tempusanalyse. I afsnit 6 og 7 foreslås to ændringer af Reichenbachs analyse, og i afsnit 8 redegøres for hvorledes den ændrede analyse ekspliciterer sammenhængen mellem tempusformernes morfologiske og semantiske struktur.

2. SEKS TEMPORA

En "klassisk" analyse af tempussystemet regner med seks forskellige tempusformer, som vist i (1).

1)

Dansk		Engelsk		Tysk	
Præteritum	<i>gav</i>	Past	<i>gave</i>	Präteritum	<i>gab</i>
Pluskvam-perfektum	<i>havde givet</i>	Past perfect	<i>had given</i>	Plusquam-perfekt	<i>gegeben hatte</i>
Præsens	<i>giver</i>	Present	<i>gives</i>	Präsens	<i>gibt</i>
Perfektum	<i>har givet</i>	Present perfect	<i>has given</i>	Perfekt	<i>gegeben hat</i>
Futurum	<i>vil give</i>	Future	<i>will give</i>	Futur I	<i>geben wird</i>
Futurum perfektum	<i>vil have givet</i>	Future perfect	<i>will have given</i>	Futur II	<i>gegeben haben wird</i>

Denne analyse findes fx hos Falk/Torp (1900: 152-163) for dansk og norsk, hos Hornstein (1990: 15) for engelsk, og for tysks vedkommende hos Bäuerle/Stechow (1980: 375), Ballweg (1997: 1688), Eisenberg (1999: 110), Flämig (1981: 510), Gelhaus (1998: 155) og mange andre.

Et problem med systemet i (1) er at ikke blot tempusformerne *giver* og *har givet* er med, men også deres datidsvarianter (dvs. *gav* og *havde givet*). De tilsvarende datidsvarianter af *vil give* og *vil have givet* (dvs. *ville give* og *ville have givet*) er derimod ikke en del af systemet.

3. NI TEMPORA

Andre har foreslået et tempusystem med ni former, som vist i (2).

2)

	Dansk (Matzen 1893: 278-279)	Engelsk (Reichenbach 1947: 297)	Tysk (Bauer 1830: 53, cit. efter Thieroff 1992: 48)
Førfortid	<i>havde givet</i>	Anterior past <i>had given</i>	Präteritum der Vergangenheit <i>gegeben hatte</i>
Fortid	<i>gav</i>	Simple past <i>gave</i>	Präsens der Vergangenheit <i>gab</i>
Efterfortid	<i>ville give</i>	Posterior past <i>would give</i>	Futurum der Vergangenheit <i>geben wollte</i>
Førnutid	<i>har givet</i>	Anterior present <i>has given</i>	Präteritum der Gegenwart <i>hat gegeben</i>
Nutid	<i>giver</i>	Simple present <i>gives</i>	Präsens der Gegenwart <i>gibt</i>
Efternutid	<i>vil give</i>	Posterior present <i>will give</i>	Futurum der Gegenwart <i>geben wird/will</i>
Førfremtid	<i>vil have givet</i>	Anterior future <i>will have given</i>	Präteritum der Zukunft <i>gegeben haben wird</i>
Fremtid	<i>vil give</i>	Simple future <i>will give</i>	Präsens der Zukunft <i>geben wird</i>
Efterfremtid	<i>vil give</i>	Posterior future <i>will be going to give</i>	Futurum der Zukunft <i>geben werden will</i>

Matzens system er overtaget fra det tempusystem for latin som Madvig opstillede i sin *Latinsk Sproglære*, hvis første udgave udkom i 1841 (jf. Madvig 1895: 128). Ifølge Jespersen (1914: 375-377) findes en noget lignende opstilling i Kroman (1886: 223) og for svensk i Noreen (1903-1923: bd. 5, 670ff.).

Der kan indvendes mindst fire ting mod analyserne i (2):

- Når man vil foreslå ikke mindre end ni forskellige tempora, er det ret mistænkeligt når de samme former dukker op både under efternutid og under (simpel) fremtid: Hos Reichenbach findes *will give* både under posterior present og under simple future. Hos Bauer findes *geben wird* både under Futurum der Gegenwart og Präsens der Zukunft. Hos Matzen findes *vil give* hele tre forskellige steder, nemlig under efternutid, under fremtid og under efterfremtid.
- Reichenbachs posterior future, *will be going to give*, anvender helt andre morfologiske midler end de andre former i systemet. Hvis *will be going to give* skal være en del af systemet, hvad så med *is going to give*, *has been going to give* osv.?

- Bauer anvender både former af *wollen* og former af *werden* til at angive fremtid. Problemet med at anvende *wollen* er at det involverer noget modalt og forudsætter en agens som subjekt, hvilket ikke er tilfældet med de andre tempusformer (jf. fx ... *dass es regnen wird*, '... at det vil regne', og ... *dass es geregnet hatte*, '... at det havde regnet', i modsætning til *... *dass es regnen wollte*, som kun kan betyde 'at det havde til hensigt at regne'). Dette bliver om muligt endnu mere problematisk i Futurum der Zukunft *... *dass es regnen werden will*, som kun kan betyde 'at det har til hensigt at ville regne'.
- Alle tre analyser har plads til *vil give*, *will give* og *geben wird*, men ikke til deres datidsvarianter *ville give*, *would give* og *geben würde*.

4. OTTE TEMPORA

Atter andre opstiller et tempussystem med otte tempora, som vist i (3).

3)	Dansk	Engelsk	Tysk
Præsens	<i>giver</i>	<i>gives</i>	<i>gibt</i>
Præteritum	<i>gav</i>	<i>gave</i>	<i>gab</i>
Perfektum	<i>har givet</i>	<i>has given</i>	<i>gegeben hat</i>
Pluskvamperfektum	<i>havde givet</i>	<i>had given</i>	<i>gegeben hatte</i>
Futurum	<i>vil give</i>	<i>will give</i>	<i>geben wird</i>
Futurum præteritum	<i>ville give</i>	<i>would give</i>	<i>geben würde</i>
Futurum perfektum	<i>vil have givet</i>	<i>will have given</i>	<i>gegeben haben wird</i>
Futurum pluskvamperfektum	<i>ville have givet</i>	<i>would have given</i>	<i>gegeben haben würde</i>

Denne analyse bliver forsvaret fx i Mikkelsen (1911: 431-443), Jørgensen (1964), Weinrich (1964), Vikner (1985), Thieroff (1992: 59), Kamp & Reyle (1993: 601) m.fl.

De tyske former for futurum præteritum og futurum pluskvamperfektum i (2) findes kun med en konjunktiv form *würde* som finit verbum og ikke med den tilsvarende indikative form *wurde*. Jørgensen (1964: 38) og Thieroff (1992: 58, 145-159) m.fl. argumenterer for at disse former (*gegeben würde* og *gegeben haben würde*) ikke kun fungerer som konjunktive former men også som indikative former, ved at påvise at de forekommer i kontekster hvor (andre) konjunktivformer umuligt kan forekomme.

I modsætning til (2) og delvis også til (1) har (3) et meget systematisk morfologisk fundament:

- 4a) Der findes fire *d a t i d s f o r m e r* (præteritum, pluskvamperfektum, futurum præteritum, futurum pluskvamperfektum). Her er det finitte verbum en præteritumsform.
- 4b) Der findes fire *i k k e - d a t i d s f o r m e r*, dvs. præsensiske former (præsens, perfektum, futurum, futurum perfektum). Her er det finitte verbum ikke en præteritumsform (men en præsensform).

- 5a) Der findes fire fremtidsformer. Her er det finitte verbum *ville/will/werden*, og verbet umiddelbart under det er en infinitiv.
- 5b) Der findes fire ikke-fremtidsformer. Her er det finitte verbum ikke *ville/will/werden*.
- 6a) Der findes fire perfektumformer. Her er hovedverbet et perfektum participium, og verbet umiddelbart over det er *have~være/have/haben~sein*.
- 6b) Der findes fire ikke-perfektumformer. Her er hovedverbet ikke et perfektum participium.

Analysen i (4)-(6) svarer faktisk til at man indfører tre binære træk, som vist i (7). For at undgå permanent forveksling af tempusformer og træk vil jeg bruge følgende betegnelser om trækkene: [±PRÆT], [±POST] og [±PERF].

7)

		PRÆT (4)	POST (5)	PERF (6)
Præsens	<i>giver</i>	-	-	-
Præteritum	<i>gav</i>	+	-	-
Perfektum	<i>har givet</i>	-	-	+
Pluskvamperfektum	<i>havde givet</i>	+	-	+
Futurum	<i>vil give</i>	-	+	-
Futurum præteritum	<i>ville give</i>	+	+	-
Futurum perfektum	<i>vil have givet</i>	-	+	+
Futurum pluskvamperfektum	<i>ville have givet</i>	+	+	+

Også uden for de germanske sprog findes der morfologiske regelmæssigheder der ligner dem der er omtalt i (4)-(6) (albansk efter Hetzer 1978, tyrkisk efter Kornfilt 1997):

8)

	Fransk	Rumænsk	Albansk	Tyrkisk
Præsens	<i>donne</i>	<i>dă</i>	<i>jep</i>	<i>verir</i>
Præteritum	<i>donnait</i>	<i>dădea</i>	<i>jep-te</i>	<i>verir-ti</i>
Perfektum	<i>a donné</i>	<i>a dat</i>	<i>ka dhënë</i>	<i>verir-miş²</i>
Pluskvamperfektum	<i>avait donné</i>	<i>dăduse</i>	<i>kishte dhënë</i>	<i>verir-miş-ti</i>
Futurum	<i>donnera</i>	<i>va da</i>	<i>do të japë</i>	<i>verir-ecek</i>
Futurum præteritum	<i>donnerait</i>	<i>ar da</i>	<i>do të jep-te</i>	<i>verir-ecek-ti</i>
Futurum perfektum	<i>aura donné</i>	<i>va fi dat</i>	<i>do të ketë dhënë</i>	<i>verir-miş ol-acak</i>
Futurum pluskvamperfektum	<i>aurait donné</i>	<i>ar fi dat</i>	<i>do të kishte dhënë</i>	<i>verir-miş ol-acak-ti</i>

Der findes også sprog som ikke udtrykker en af de tre mulige forskelle i (4)-(6). Ifølge Bull (1960: 30) skelner fx yoruba ikke mellem [±PRÆT]:

9)

	Yoruba	Dansk
Præsens	<i>n-korin</i>	<i>synger</i>
Præteritum		<i>sang</i>
Perfektum	<i>ti korin</i>	<i>har sunget</i>
Pluskvamperfektum		<i>havde sunget</i>
Futurum	<i>yio korin</i>	<i>vil synge</i>
Futurum præteritum		<i>ville synge</i>
Futurum perfektum	<i>iba-ti korin</i>	<i>vil have sunget</i>
Futurum pluskvamperfektum		<i>ville have sunget</i>

Ifølge Karlsson (2000) og Weber (1948) skelner hverken finsk eller svejtsertysk (fra Zürich) mellem [\pm POST]:

10)

	Finsk	Svejtsertysk (fra Zürich)	Dansk
Præsens	<i>antaa</i>	<i>git</i>	<i>giver</i>
Futurum			<i>vil give</i>
Præteritum	<i>antoi</i>	<i>ggëë hät</i>	<i>gav</i>
Futurum præteritum			<i>ville give</i>
Perfektum	<i>on antanut</i>	<i>ggëë hät</i>	<i>har givet</i>
Futurum perfektum			<i>vil have givet</i>
Pluskvamperfektum	<i>oli antanut</i>	<i>ggëë ghaa hät</i>	<i>havde givet</i>
Futurum pluskvamperfektum			<i>ville have givet</i>

Dette gør svejtsertysk særlig kompliceret, fordi det desuden udtrykker [$+$ PRÆT] og [$+$ PERF] med samme morfologiske middel, nemlig med et perfektum participium og *haa* eller *sy* (dette er det såkaldte præteritumssvind, dvs. det at præteritumsformerne, fx *gab*, 'gav', dvs. simpel datid, går tabt i alle sydtyske dialekter og jiddisch omkring år 1500; se Lindgren 1957: 111, König 1985: 163, Eggers 1998: 289-291). Pluskvamperfektumformen, som samtidig realiserer både [$+$ PRÆT] og [$+$ PERF], er derfor "givet haft har", som ofte kaldes "dobbeltperfektum".³ Det samme finder man i jiddisch (ifølge Weissberg 1988 og Lockwood 1995), som imidlertid udtrykker alle tre forskelle:

11)

	Jiddisch	Dansk
Præsens	<i>git</i>	<i>giver</i>
Præteritum	<i>hot gegeben</i>	<i>gav</i>
Perfektum	<i>hot gegeben</i>	<i>har givet</i>
Pluskvamperfektum	<i>hot gehat gegeben</i>	<i>havde givet</i>
Futurum	<i>vet gebn</i>	<i>vil give</i>
Futurum præteritum	<i>volt gegeben</i>	<i>ville give</i>
Futurum perfektum	<i>vet hobn gegeben</i>	<i>vil have givet</i>
Futurum pluskvamperfektum	<i>volt gehat gegeben</i>	<i>ville have givet</i>

Maksimalt enkel er ifølge Bull (1960: 30) det hawaiianske tempussystem, som kun udtrykker én forskel, [\pm PERF]:

12)

	Hawaiiansk	Dansk
Præsens	<i>himeni ana</i>	<i>synger</i>
Futurum		<i>vil synge</i>
Præteritum		<i>sang</i>
Futurum præteritum		<i>ville synge</i>
Perfektum	<i>ua himeni</i>	<i>har sunget</i>
Futurum perfektum		<i>vil have sunget</i>
Pluskvamperfektum		<i>havde sunget</i>
Futurum pluskvamperfektum		<i>ville have sunget</i>

Selvom denne oversigt over de forskellige tempussystemer nødvendigvis må blive meget summarisk, viser den dog en vis variation. Det vigtigste at bemærke i denne forbindelse er at de undertiden meget forskellige systemer let og præcist kan repræsenteres ved hjælp af otte-tempora-systemet, (7), (8), (11), eller en forenkling af dette, (9), (10), (12).

5. TRE PUNKTER PÅ EN TIDSAKSE

Der er navnlig en af ideerne i Reichenbach (1947) der har haft stor indflydelse, nemlig den at betydningsforskellen mellem tempusformerne kan beskrives ikke ved hjælp af to, men ved hjælp af tre typer af tidspunkter:

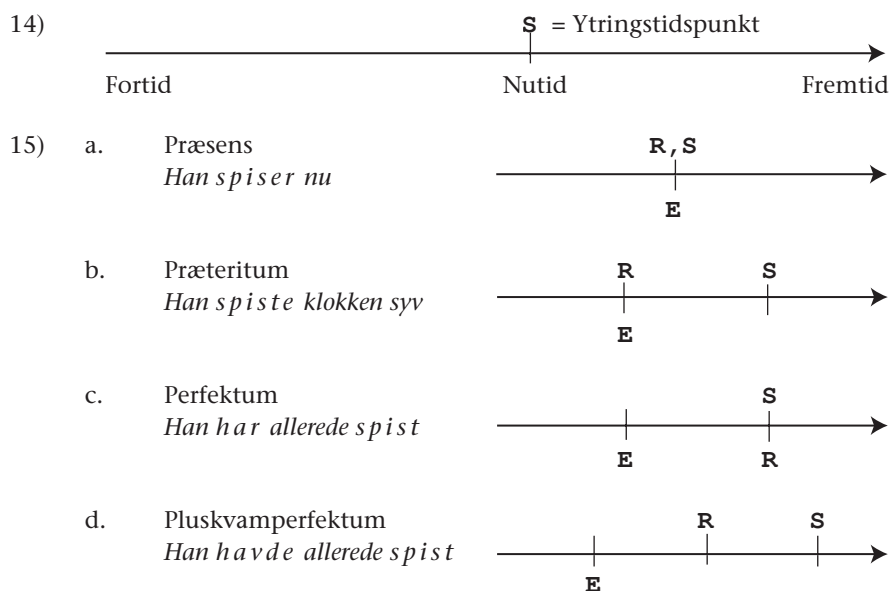
- 13a) Ytringstidspunktet (S, for "speech point"): det tidspunkt hvor sætningen ytres
- 13b) Referencetidspunktet (R): det tidspunkt begivenheden betragtes ud fra
- 13c) Begivenhedstidspunktet (E, for "event point"): det tidspunkt hvor begivenheden finder sted

At et referencetidspunkt (Reichenbachs "point of reference") spiller en rolle for tempussemantikken, er en ide der går tilbage til Paul (1886: 228):

"Die Kategorie des Tempus beruht [...] auf dem zeitlichen Verhältnis, in dem ein Vorgang zu einem bestimmten Zeitpunkt [min fremhævelse – SV] steht. Als solcher kann zunächst der Augenblick genommen werden, in dem sich der Sprechende befindet [...]. Statt der Gegenwart kann nun aber ein in der Vergangenheit oder in der Zukunft gelegener Punkt genommen werden [...]".⁴

Referencetidspunktet kan specificeres nærmere ved hjælp af såkaldte rammeadverbialer, fx *i dag, for to timer siden, derefter, i november 2002*.

Jeg er enig med Reichenbach i at der er tre muligheder for hvordan to af disse tidspunkter kan forholde sig til hinanden: X kan komme før Y, X og Y kan overlappe hinanden, og X kan følge efter Y. Betydningen af præsens, præteritum, perfektum og pluskvamperfektum kan altså ved hjælp af en tidsakse som (14) illustreres som vist i (15):

Den ide at forskellen mellem præteritum og perfektum ligger i placeringen af referencetidspunktet, finder man hos Reichenbach (1947: 289) og ifølge Klein (1992: 527) også hos Paul (1886), og den er hyppigt blevet genoptaget, fx hos Comrie (1985: 32), Hamann (1987), Ehrich/Vater (1989: 121), Hornstein (1990: 15, 109) og Eisenberg (1999: 111).

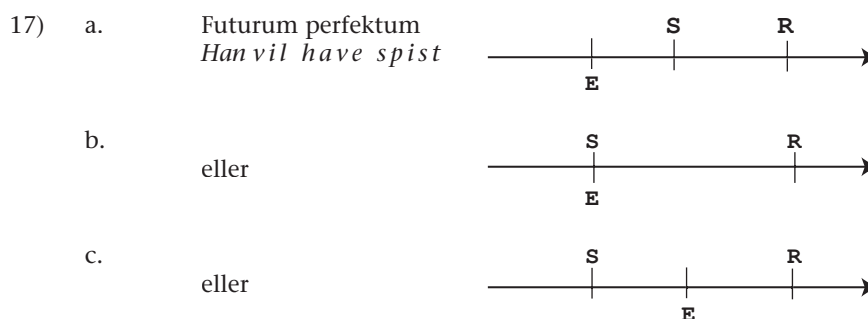
Fælles for (15b) og (15c) er at E (spisningen) kommer før S (ytringstidspunktet). I (15b) bliver E (spisningen) set ud fra et R (referencetidspunkt) der ligger før S (ytringstidspunktet), og som overlapper med E. R er her specificeret ved hjælp af *klokken syv*. I (15c) derimod bliver E set ud fra et R der overlapper med S, og som ligger efter E.

Ved pluskvamperfektum, (15d), er alle tre tidspunkter adskilt: E bliver set ud fra et R, som ligger efter E, men før S.

Også futurum kan analyseres på denne måde: E ligger efter både S og R.

Futurum perfektum er imidlertid problematisk, idet denne tempusform har tre forskellige analyser (Reichenbach 1947: 297), alt efter om E ligger før S, overlapper med S eller ligger efter S:

18a) *40% af alle de piger, som i dag er 14 år, vil have født mindst én gang, før de fylder 20 år* (Korpus DK 87-90 ved Henning Bergenholtz)

18b) *In a few days you will have recovered from your fatigues* (A. Conan Doyle, 1887, *A Study in Scarlet*)

18c) *Danach, so hofft der gelernte Chirurg, wird sich manches geglättet haben* (*Mannheimer Morgen*, 3.7.1989, IDS-Korpus, Institut für Deutsche Sprache, Mannheim)

6. TRE TIDSPUNKTER OG TO RELATIONER

En nærmere undersøgelse af (17a,b,c) viser at det de tre analyser har til fælles, kan sammenfattes i to forhold, nemlig for det første at E ligger før R (dvs. $E - R$), og for det andet at R ligger efter S (dvs. $S - R$). Derimod siger tempusformen ikke direkte noget om hvordan de to punkter S og E forholder sig til hinanden. Betydningen af futurum perfektum kan altså beskrives ved hjælp af følgende to relationer:

- 19) Futurum perfektum $S - R$
Han vil have spist $E - R$

Ved denne analyse undgås det at futurum perfektum har tre forskellige analyser. En sådan analyse er blevet foreslået, uafhængigt af hinanden, af bl.a. Comrie (1981: 26, 1985: 70) og Vikner (1985: 89) (senere gentaget bl.a. i Hornstein 1990: 110, Klein 1994: 129, Thieroff 1992: 207 og Giorgi/Pianesi 1997: 28).

Ved futurum perfektum er S og E altså ikke direkte forbundet med hinanden, og spørgsmålet er om dette faktisk også er tilfældet ved de fem andre omtalte tempusformer.

Derfor foreslår jeg at forbindelsen mellem S og E altid kun etableres via relationen til R, enten fordi E og S ligger på hver sin side af R (pluskvamperfektum) eller fordi R overlapper med et af de to punkter (præsens, præteritum, perfektum, futurum):

20)	<p style="text-align: center;">Præteritum</p> <p style="text-align: center;">S / R E</p>	<p style="text-align: center;">Præsens</p> <p style="text-align: center;">S R E</p>	<p style="text-align: center;">Futurum</p> <p style="text-align: center;">S \ R E</p>
	<p style="text-align: center;">Pluskvamperfektum</p> <p style="text-align: center;">S / R / E</p>	<p style="text-align: center;">Perfektum</p> <p style="text-align: center;">S R / E</p>	<p style="text-align: center;">Futurum perfektum</p> <p style="text-align: center;">S \ R / E</p>

Men når alle de tre logisk mulige relationer mellem R og S er realiseret (dvs. $S - R / S, R / R - S$), hvorfor er det da tilfældet at for R og Es vedkommende kun $E - R$ og E, R er mulige, og ikke $R - E$?

21)		S	S	S
S & R:	/ R	 R	\ R	
R & E:	R / E	R E	*R \ E	

Hvis $R - E$ var mulig, så ville der igen være mulighed for ni tempusformer, som i systemerne i (2). Dertil kommer at $R - E$ tilsyneladende må være mulig for at analysere futurum præteritum:

22) Futurum præteritum $R - S$
Han ville spise senere $R - E$

23a) *Dengang vidste man ikke, at underskuddene i 1985 og 1986 ville blive 29 og 35 mia. kr.* (Korpus DK 87-90 ved Henning Bergenholtz)

23b) *I had a presentiment that you would come this evening* (A. Conan Doyle, 1893, *The Yellow Face*)

I modsætning hertil mener jeg (jf. Vikner 1985: 93), som senere også Cinque (1999: 133), at alle otte tempusformer skal analyseres med to referencetidspunkter:

26)

<p>Præteritum</p> <p style="text-align: center;">S / R¹ R² E</p>	<p>Præsens</p> <p style="text-align: center;">S R¹ R² E</p>	<p>Futurum præteritum</p> <p style="text-align: center;">S / R¹ \ R² E</p>	<p>Futurum</p> <p style="text-align: center;">S R¹ \ R² E</p>
<p>Pluskvamperf.</p> <p style="text-align: center;">S / R¹ R² / E</p>	<p>Perfektum</p> <p style="text-align: center;">S R¹ R² / E</p>	<p>Futurum pluskvampf.</p> <p style="text-align: center;">S / R¹ \ R² / E</p>	<p>Futurum perfektum</p> <p style="text-align: center;">S R¹ \ R² / E</p>

Herved opnås nemlig et ensartet system, hvor futurum pluskvamperfektum ganske vist udnytter samtlige tidsforskydningsmuligheder, men ikke udgør en reel undtagelse. Dette er også et system hvor der altid kun er to mulige relationer mellem to tidspunkter: R¹ kan enten ligge før S, eller de to kan overlappe hinanden. S kan derimod ikke ligge før R¹. Med andre ord vi har et system med tre relationer (mellem S og R¹, mellem R¹ og R² og mellem R² og E), som alle er binære:

27)

[- PRÆT] :	S R ¹	[+ PRÆT] :	S / R ¹
[- POST] :	R ¹ R ²	[+ POST] :	R ¹ \ R ²
[- PERF] :	R ² E	[+ PERF] :	R ² / E

8. OVERENSSTEMMELSE MELLE M MORFOLOGI, SEMANTIK OG SYNTAKS

Nu kan der fastslås en snæver sammenhæng mellem på den ene side (27) & (28) og på den anden side de tre binære, morfologisk funderede træk i (7), jf. (29) (Vikner 1985: 94):

- 28) a. Ved [+PRÆT] ligger referencetidspunkt 1 før ytringstidspunktet (S)
 b. Ved [-PRÆT] overlapper referencetidspunkt 1 og ytringstidspunktet (S)
 c. Ved [+POST] ligger referencetidspunkt 1 før referencetidspunkt 2
 d. Ved [-POST] overlapper referencetidspunkt 1 og referencetidspunkt 2
 e. Ved [+PERF] ligger begivenhedstidspunktet (E) før referencetidspunkt 2
 f. Ved [-PERF] overlapper begivenhedstidspunktet (E) og referencetidspunkt 2
- 29) a. Ved [+PRÆT] er det finitte verbum en præteritumsform
 b. Ved [-PRÆT] er det finitte verbum ikke en præteritumsform (men en præsensform)
 c. Ved [+POST] er det finitte verbum *ville/will/werden*, og verbet umiddelbart under det er en infinitiv
 d. Ved [-POST] er det finitte verbum ikke *ville/will/werden*
 e. Ved [+PERF] er hovedverbet en perfektum participium, og verbet umiddelbart over det er *have-være/have/haben-sein*
 f. Ved [-PERF] er hovedverbet ikke en perfektum participium

Hermed er der etableret overensstemmelse mellem form (29) og indhold (28) ved de forskellige tempusformer.

En yderligere fordel er at præsens fremstår som den mindst markerede tempus med tre gange "-", dvs. alle fire tidspunkter overlapper, og futurum pluskvamperfektum som den mest markerede med tre gange "+", dvs. ingen af de fire tidspunkter overlapper.

Endelig har Cinque (1999: 83, 14) opstillet den hypotese at der er tre funktionelle kerner (X⁰) i den syntaktiske struktur som realiserer de tre træk der er blevet foreslået her:

- 30) [CP ... C ... [TP ... T(PRÆT) ... [TP ... T(POST) ... [TP ... T(PERF) ... [VP ... V ...]]]]]

Denne hypotese argumenteres der udførligt for i Cinque (1999) bl.a. ved hjælp af placeringen af adverbialer i forhold til verbalgruppens elementer. Andre analyser lader én funktionel kerne udtrykke både [±PRÆT] og [±POST], fx Stowell (1995), Giorgi/Pianesi (1997) og Demirdache/Uribe-Etxebarria (2000), jf. i denne forbindelse kritikken af denne analyse i Cinque (1999: 200, note 4).

9. KONKLUSION

Jeg har i denne artikel forsøgt at vise at det er hensigtsmæssigt at regne med otte forskellige tempora i tempussystemet i en række sprog, og at denne morfologiske analyse svarer til tre binære træk, [±PRÆT], [±POST] og [±PERF]. Ved at revidere Reichenbachs tempusanalyse er det endvidere muligt at bringe disse træk i fuld overensstemmelse med en systematisk semantisk analyse af de otte tempusformer.

LITTERATUR

- Ballweg, Joachim (1997), „Tempus“, in: Zifonun, Gisela, Ludger Hoffmann, Bruno Strecker (Red.) (1997), *Grammatik der deutschen Sprache*, Berlin: de Gruyter, pp. 1684-1721.
- Bauer, Heinrich (1830), *Vollständige Grammatik der neuhochdeutschen Sprache*, Berlin: G. Reimer.
- Bäuerle, Rainer, Arnim von Stechow (1980), „Finite and Non-finite Temporal Constructions in German“, in: Rohrer, Christian (ed.) (1980), *Time, Tense and Quantifiers*, Tübingen: Niemeyer, pp. 375-421.
- Bull, William E. (1960), *Time, Tense and the Verb*, Berkeley: University of California Press.
- Cinque, Guglielmo (1999), *Adverbs and Functional Heads. A Cross-Linguistic perspective*, New York: Oxford university Press.
- Comrie, Bernard (1981), „On Reichenbach’s Approach to Tense“, *CLS* 17 (1981), pp. 24-30.
- Comrie, Bernard (1985), *Tense*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Demirdache, Hamida, Myriam Uribe-Etxebarria (2000), „The Primitives of Temporal Relations“, in: Martin, Roger, David Michaels, Juan Uriagereka (eds.) (2000), *Step by Step. Essays in Minimalist Syntax in Honor of Howard Lasnik*, Cambridge/MA: MIT Press, pp. 157-186.
- Eggers, Eckhard (1998), *Sprachwandel und Sprachmischung im Jiddischen*, Frankfurt/M.: Peter Lang.
- Ehrich, Veronika, Heinz Vater (1989), „Das Perfekt im Dänischen und Deutschen“, in: Abraham, Werner, Theo Janssen (Hgg.) (1989), *Tempus - Aspekt - Modus*, Tübingen: Niemeyer, pp. 103-132.
- Eisenberg, Peter (1999), *Grundriss der deutschen Grammatik*, Bd. II, *Der Satz*, Stuttgart: J. B. Metzler.
- Erben, Johannes (1972), *Deutsche Grammatik*, München: Hueber.
- Falk, Hjalmar, Alf Torp (1900), *Dansk-Norskens Syntaks*, Kristiania: H. Aschehoug.
- Flämig, Walter (1981), »Verben«, in: Heidolph, Karl Erich, Walter Flämig, Wolfgang Motsch (Autorenkoll.) (1981), *Grundzüge einer deutschen Grammatik*, Berlin: Akademie-Verlag, pp. 497-567.
- Gelhaus, Hermann (1998), „Die Wortarten“, in: Eisenberg, Peter, Hermann Gelhaus, Helmut Henne, Horst Sitta, Hans Wellmann (Red.) (1998), *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*, Duden 4, 6. Ausg., Mannheim: Dudenverlag, pp. 85-407.
- Giorgi, Alessandra, Fabio Pianesi (1997), *Tense and Aspect*, New York: Oxford University Press.
- Hamann, Cornelia (1987), „The Awesome Seeds of Reference Time“, in: Schopf, Alfred (ed.) (1987), *Essays on Tensing in English I*, Tübingen: Niemeyer, pp. 27-69.
- Hetzer, Armin (1978), *Lehrbuch der vereinheitlichten albanischen Schriftsprache*, Hamburg: Buske Verlag.
- Hornstein, Norbert (1990), *As Time Goes By - Tense and Universal Grammar*, Cambridge/MA: MIT Press.

- Jespersen, Otto (1914), "Tid og tempus. Fortsatte logisk-grammatiske studier", *Oversigt over det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger*, nr. 5-6 (1914), København, pp. 367-420.
- Jørgensen, Peter (1964), *Tysk Grammatik III*, København: G.E.C. Gad.
- Kamp, Hans, Uwe Reyle (1993), *From Discourse to Logic*, Dordrecht: Kluwer.
- Karlsson, Fred (2000), *Finnische Grammatik*, 3. Ausg., Hamburg: Buske Verlag.
- Klein, Wolfgang (1992), »The Present Perfect Puzzle«, *Language*, 68 (1972), pp. 525-552.
- Klein, Wolfgang (1994), *Time in Language*, London: Routledge.
- Kornfilt, Jaklin (1997), *Turkish*, London: Routledge.
- Kroman, K. (1886), *Om Maal og Midler for den høiere Skoleundervisning og om Muligheden af dens organiske Sammenknytning med den lavere: En pædagogisk Undersøgelse*, København.
- König, Werner (1985), *dtv-Atlas zur deutschen Sprache*, München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Lindgren, Kaj. B. (1957), *Über den oberdeutschen Präteritumschwund*, Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia.
- Lockwood, William B. (1995), *Lehrbuch der modernen jiddischen Sprache*, Hamburg: Buske Verlag.
- Madvig, Johan Nicolai (1895), *Latinsk Ordfoiningslære*, revid. af A.B. Drachmann, København: Gyldendal. 1. udgave: 1841.
- Matzen, M. (1893), *Modersmaalets Sproglære, udførligt og almenfatteligt fremstillet*, København: Gyldendal.
- Mikkelsen, Kristian (1911), *Dansk Ordfoiningslære*, København: Lehmann & Stage. Genudgivet 1975, København.
- Noreen, Adolf (1903-1923), *Vårt språk: Nysvensk grammatik i utförlig framställning*, 1-7, Lund: C. W. K. Gleerup.
- Paul, Hermann (1886), *Prinzipien der Sprachgeschichte*, 2. Ausg., Halle: Niemeyer.
- Pedersen, John, Ebbe Spang-Hanssen, Carl Vikner (1980), *Fransk grammatik*, København: Akademisk Forlag.
- Reichenbach, Hans (1947), *Elements of Symbolic Logic*, New York: Free Press.
- Steedman, Mark (1997), "Temporality", in: Benthem, Johan van, Alice ter Meulen (eds.) (1997), *Handbook of Logic and Language*, Amsterdam: Elsevier, pp. 895-938.
- Stowell, Tim (1995), "The Phrase Structure of Tense", in: Zaring, Laurie, Johan Rooryck (eds.) (1995), *Phrase Structure and the Lexicon*, Dordrecht: Kluwer.
- Thieroff, Rolf (1992), *Das finite Verb im Deutschen*, Tübingen: Gunter Narr.
- Vikner, Sten (1985), „Reichenbach Revisited: One, Two, or Three Temporal Relations?“, *Acta Linguistica Hafniensia*, 19/2, pp. 81-95.
- Weber, Albert (1948), *Zürichdeutsche Grammatik*, Zürich: Schweizer Spiegel Verlag.
- Weinrich, Harald (1964), *Tempus - Besprochene und erzählte Welt*, Stuttgart: Kohlhammer.
- Weissberg, Josef (1988), *Jiddisch, eine Einführung*, Bern: Peter Lang.

NOTER

- ¹ Tak for konstruktiv kritik og anden hjælp til Arnim von Stechow, Carl Vikner, Fritz Hamm, Gunnar Hrafn Hrafnbjargarson, Per Hasle, Ramona Römisch-Vikner, Volkmar Engerer og Wolfgang Sternefeld, og også til publikum ved mit habilitationsforedrag på universitetet i Tübingen i juli 2002 og ved det 3. lingvistiske forskningskollokvium "Tid i sprog" på Statsbiblioteket i Århus i november 2002.
- ² Forskellen i tyrkisk mellem *verir-ti* og *verir-miş* bliver som regel opfattet snarere som en forskel mellem 'definite past' og 'reported past', end mellem præteritum og perfektum. Men alle andre former med *-miş* opfattes som en perfektumform.
- ³ Jf. også den såkaldte *passé surcomposé* på fransk, fx *a eu fini*, "har haft sluttet", der dog kun har en begrænset anvendelse (Pedersen/Spang-Hanssen/Vikner 1980: 290, 355f.). På dansk er brugen af dobbeltperfektum helt marginal og begrænset til udtryk med *ringe*, fx *Har du haft ringet?*
- ⁴ "Kategorien tempus [...] hviler på det temporale forhold der er mellem en hændelse og et bestemt tidspunkt. Dette bestemte tidspunkt kan først og fremmest være det øjeblik som den talende befinder sig i. I stedet for nutiden kan man også tage et tidspunkt der ligger i fortiden eller i fremtiden."
- ⁵ To referencepunkter foreslås så tidligt som Prior (1967: 13), men han brugte dem til at analysere en form som hverken Comrie eller jeg ville betragte som en del af det relevante paradigme: *I shall have been going to see John*.